

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОЯВУ ЗРАДИ В СИТУАЦІЯХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

У тезах розкрито феномен зради як соціально-психологічне явище. Визначено психологічні чинники прояву зради в ситуаціях воєнних конфліктів. Серед причин зради в умовах війни та невизначеності виокремлено такі: зрада як свідомий крок; зрада як втеча від реальності; зрада як помста; зрада як спосіб самоствердження; зрада як норма; зрада як спосіб вирішення внутрішньоособистісних конфліктів; зрада як шлях подолання самотності, коли діти давно вилетіли з гнізда; зрада як відсутність взаємності та пошук нового любовного переживання.

Ключові слова: зрада, війна, вірність, самотність, стрес, сім'я, стосунки.

В умовах війни та невизначеності в багатьох українських сім'ях погіршилися стосунки. І, на жаль, дедалі частіше, має місце подружня зрада. Зрада є не лише актом невірності, а й складним соціальним та психологічним феноменом, який впливає на всі аспекти відносин.

Якщо проблему зради розглядати в контексті сім'ї, можна помітити тенденцію: нестабільність економіки, низький рівень життя, мізерні заробітки, неможливість придбати необхідне – все це негативним чином позначається на взаємостосунках між подружжям, знижує рівень задоволення шлюбом. Війна, як зовнішній чинник у кризовому суспільстві – це «лакмус» для пар. Багатьом довелося раптово приймати рішення і йти до лав Збройних Сил. Жінкам не лишалося вибору, окрім втечі за кордон, аби врятувати життя дітей. І лише по-справжньому стресостійкі, самоактуалізовані і усвідомлені та зрілі особистості здатні вистояти у нескінченній боротьбі за Перемогу в державі і мир та вірність у родині.

Чоловіки і жінки по-різному виявляють почуття, по-різному розуміють зраду. Діапазон думок настільки строкатий, що важко визначити сутність зради в житті кожного. Одне зрозуміло: зрада – це завжди травма, а там, де травма, – там ресурс. Тому легше встановити причини зради і у такий спосіб вплинути на наслідки, а краще – їх попередити.

Існує низка філософських, соціологічних, психологічних, конфліктологічних досліджень феномену зради, серед яких ми відзначаємо праці M. Allemand, S.J. Beach, H. Brown, H. T. Close, E. Гассіна, Р. Д. Енрайта (R.D. Enright), F. Fincham, J. Hall, J. North та ін. Серед сучасних вітчизняних науковців, які активно досліджують подружню зраду, слід згадати О. Васильченко, Я. Вишневецького, С. Гарькавець, І. Кучманіч, Н. Левус, О. Столярчук та ін.

У зради, як у будь-якого явища, є закономірності. Недарма існує проста істина: те, що відбулося вперше, одного разу, може ніколи більше не повторитися, але те, що відбулося вдруге, – буде повторюватись знову.

Зраду можна розглядати в різних контекстах. Якщо взяти, до прикладу, семантичне поле поняття «зрада», то будемо вражені широтою смислів: зрада Батьківщині, зрада роду, зрада людині, друзеві, ідеї, зрада самому собі тощо.

Якщо ж зануритися у енергетичний контекст сутності поняття «зрада», то дійсно – це тяжко: бо це своєрідна смерть віри, надій, очікувань, це вчинок, який руйнує стосунки. Відтак, зрада суголосна з поняттям брехня, фрустрація, стрес, втрата.

Розглянемо більш розлого причини зради. Зауважимо, що ми пропонуємо власну класифікацію, з оперттям на життєвий досвід і приклади інших людей. Отже, серед причин зради можемо виокремити:

1. Зрада як свідомий крок. Найчастіше характерна чоловікам. Виникає тоді, коли чоловік не задоволений сексуальним життям, наприклад, під час вагітності або після пологів дружини, сексуальний потяг і бажання охоплюють свідомість і секс відбувається як спосіб розрядки та отримання негайного задоволення. Такі випадки зради можуть залишитися прихованими назавжди і емоційно чоловік не залучається у стосунки з об'єктом зради.

2. Зрада як втеча від реальності. Характерна як чоловікам, так і жінкам. Виникає в сім'ях, де природними є конфлікти, складна життєва ситуація та непорозуміння, коли психіка втомлена і не витримує сильного нервового напруження: багатопокілнна родина, яка проживає разом, тяжка хвороба дитини або когось із подружжя, війна та ін.

3. Зрада як помста. Найчастіше до таких мір покарання вдаються жінки, хоча й серед чоловіків не поодинокі подібні історії. Насправді, такі реакції – це, в першу чергу, помста самому собі, адже людину, яка зраджує «на зло», поступово роз'їдає зсередини, немов радіація, людина не отримує від такої зради ані

фізичного, ані морального задоволення. Відсутність почуттів, механічний секс, застрягання на ідеї помсти – це стан втрати себе у стосунках і неминучим є їхній трагічний фінал.

4. Зрада як спосіб самоствердження. Як правило, такі особи мають низьку самооцінку, хоча ззовні можуть демонструвати надмірну самовпевненість і почуття власної гідності. Проте за цією маскою приховується маленьке, вередливе дитя, якого недолюбили батьки, тому кожна нова зрада – як трофей, як доказ самому собі, що я комусь цікавий, потрібний, симпатичний. Такі люди мають роздутого Его, за яким відсутня цілісна особистість, відсутня емпатія, бо такій особі байдуже, що відчувають ті, кого вони зраджують.

5. Зрада як норма. Той, хто зраджує, вважає полігамію нормою, мовляв, «усі зраджують, просто хтось має хоробрість це визнавати, а хтось робить потай від сторонніх очей». Ті, кого ми зарахували до цієї категорії, не мають моральних гальм, і слідує лише за імпульсом, за «основним інстинктом».

6. Зрада як спосіб вирішення внутрішньоособистісних конфліктів. Криза середини життя надзвичайно важлива, і дуже болісна, адже людина переживає справжню трансформацію, «ломку стереотипів», кризу ідентичності, втрату «символу віри», аналізує свої досягнення і здобутки. І нерідко в цю мить переживає фрустрацію. Таким чином, життєву кризу особистості може зумовити низка обставин і причин, а сценарій у кожного свій. Зрозуміло, що і вихід із кризи кожен шукає по-різному. Але людська природа спрямована на виживання, на опір і на прагнення до щастя. Тому кожна психологічно здорова особистість поступово долає кризу і переходить на новий виток свого розвитку. Багато хто, завдяки зраді, отримує позитивні результати, адже порівняння, переоцінка, самоаналіз через біль і втрату знаходять шлях до щастя.

7. Зрада як шлях подолання самотності, коли діти давно вилетіли з гнізда. В такому випадку, дійсно, самотність може свідчити про кризовий стан особистості. Або ж той випадок, коли подружжя все-таки лишаються жити удвох, але вони чужі одне одному, і таке явище називають «самотність удвох». Люди бувають самотні з деяких причин, і тут простежується детермінізм. Інший бік проблеми – це розчарування в житті, коли самотність як вибір. Коли, наприклад, покинута жінка, яка розчарувалася в особистому житті, зазнала зраду, або була відкинута чоловіком, робить вибір «більше не вірити і не будувати стосунки». Самотність характерна найбільше середньому віку, або ще й похилому, коли відбувається глибока і глибинна робота над собою, екзистенційний вакуум, критичний аналіз прожитого життя, рефлексія.

8. Зрада як відсутність взаємності та пошук нового любовного переживання. Кохання – джерело натхнення і гарного настрою. Відсутність кохання для багатьох людей – це прісне і безбарвне існування. Саме тому деякі люди, особливо творчих професій, не можуть жити без «метеликів у животі», шукаючи більше не фізичне задоволення і розраду, а саме емоції. У таких випадках зрада, як факт інтимних стосунків, може навіть бути відсутній, натомість буде платонічне почуття, ейфорія від присутності в житті людини об'єкта захоплення.

Повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, перервала природний процес життєдіяльності та розвитку української родини, змінила умови її розвитку, загострила наявні і спровокувала нові проблеми і ризики, що стали викликом для стосунків [1].

Україна, знаходячись у воєнному конфлікті, щодень переживає складні психологічні умови, що впливають на всі сфери суспільного життя. Війна – це не просто зіткнення армій, це потужний каталізатор, що змінює саму форму існування суспільства, безжально проривається в найінтимніші сфери особистісних відносин, залишаючи незагоєні рани на серцях і стосунках усіх без винятку українців.

Стресові умови, які виникають чи у зоні військових дій, чи за тисячі кілометрів від неї, на території, яку, як тимчасовий прихисток, обрав один із партнерів, переважно жінки з дітьми, наповнюють сутність особистості емоціями туги, розпачу, самотності і беззаперечно впливають на якість та стійкість міжособистісних зв'язків.

Війна в Україні – це емоційна війна для кожного. Переїзд – складна ситуація для психіки. Туга за звичним життям і усвідомлення, що так, як було, – вже ніколи не буде, невимовні страждання, що в один момент все звичне, знайоме, рідне – знищено, відчуття самотності і невизначеності, – усі ці почуття нормальні, тому що людина перебуває в ненормальній життєвій ситуації.

Після глибокого вивчення теоретичного матеріалу феномену зради, її причин та наслідків, ми здійснили експериментальне дослідження. Принагідно зазначимо, що у дослідженні добровільно брали участь чоловіки і жінки з України і Польщі, віком від 30 до 45 років, серед яких: кількість опитуваних жіночої статі склало 24 особи, кількість опитуваних чоловічої статі склало 16 осіб. Загалом у експерименті взяли участь 40 респондентів.

Аналізуючи результати анонімної авторської методики, можна констатувати, що більшість опитаних потерпають від негативних станів самотності, смутку та апатії. Так, більшість опитуваних зазначили, що останнім часом досить часто відчувають смуток (18 осіб) і ще значна частка респондентів (16 осіб) зазначили, що останнім часом іноді відчувають смуток. Частіше гарний настрій в своєму житті відзначила меншість – лише в 6 респондентів з 40.

Також більша кількість опитаних скаржилась на самотність (досить часто відчувають себе самотніми – 16 осіб, час від часу це відчуття переживають 13 осіб). Водночас, часто відчувають апатійність рівно половина з усіх опитаних (20 респондентів), досить велика частка зазначили, що час від часу потерпають від цього відчуття (12 респондентів) і меншість (лише 8 осіб) зазначили, що досить рідко стикаються з апатійними станами в своєму житті.

Дуже важливо розібратися з рольовими очікуваннями у сім'ї, адже це те, про що пара інколи навіть не замислюється. Ми працювали з таким опитувальником «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД), автором методики є А. Волкова. Нами було отримано такі результати: так, 60% вважають інтимно-сексуальну сферу життя важливою у парі, решта 20% ставляться до інтимно-сексуальної сфери нейтрально, і 20% не вважають дану сферу важливою у подружжі. Ми спілкування з цього питання і поза тестуванням, оскільки наголошуємо, що секс – одна з найважливіших сфер життя в парі, і саме секс, або його відсутність, змушують чоловіків шукати його на стороні. Для багатьох чоловіків із нашої вибірки – секс слугує також способом емоційної розрядки і зняття напруження.

Слід зазначити, що за даним опитувальником, великий відсоток респондентів приділяє увагу інтимному життю, і на їхню думку, це гарно впливає на стосунки у парі та настрій загалом. Так, 55% мають високий рівень сімейної ідентифікації (спільні дії, інтереси), натомість 45% бажають бути більше автономними та самостійними. Схожі результати з попереднім опитувальником, а значить є більш достовірними, що зараз соціум прагне до самостійності та автономності.

Разом з тим, 35% респондентів вважають господарську побутову функцію більш важливою, в той час, як 30% ставляться до неї нейтрально, і 35% не вважають господарсько-побутову функцію важливою. Цікаво, що у 50% рольові очікування досить високі до партнера, у 20% середні і у 30% низькі. Разом з тим, тільки у 30% високий рівень рольових домагань. Сучасний світ робить побутову функцію не такою важливою, але все ж таки, великий відсоток приділяє їй значну увагу.

Натомість, 60% мають високі рольові очікування в батьківсько-виховній функції, інші 40% мають середні рольові очікування і 0% низьких очікувань у батьківсько-виховній функції. Натомість 35% мають високий рівень рольових домагань. Тобто респонденти готові брати відповідальність за себе та за своїх дітей. Немає тих, кому байдуже виховання дітей та те, як до нього буде ставитися чоловік (жінка), це досить позитивні результати на сьогодні.

У свою чергу, 30% зазначили, що мають високі рольові очікування у соціально активній сфері, натомість інші 70% нейтрально ставляться до цього. Разом з тим, у 50% високий рівень рольових домагань і вони намагаються реалізуватися не тільки у родині, але і поза її межами. Інші 50% ставляться нейтрально до соціальної реалізації. Для багатьох самореалізація стала дуже важливою, а тому партнеру потрібно або погоджуватися з цим або домовлятися на початку відносин. Зокрема, 80% мають високі рольові очікування до подружньої пари у емоційно-психологічній сфері та мають потребу у моральній підтримці, натомість останні 20% ставляться нейтрально до емоційного лідерства одного з партнерів у родині.

Війна, яка наблизилася до критичної відмітки «трьох років», перенесла акцент з питань етики та моралі на питання виживання та безпеки. У таких умовах деякі дії, які раніше вважалися морально недопустимими, стали, на жаль, прийнятними. Суспільне середовище, насичене воєнними конфліктами, змінює уявлення про мораль та соціальні норми. Умови воєнного конфлікту сприяють зсуву у відносини між особистими цінностями та реальною потребою у виживанні, що робить питання вірності та відданості менш актуальними у порівнянні з питаннями безпеки та стабільності.

Отже, проблема зради не лише не втратила своєї актуальності під час війни, а навіть, прикриваючись психологічними механізмами і маніпулюючи самим воєнним станом, нормалізується у житті українських родин.

References

1. Sliusar L. Ukrainska simia v umovakh viiny. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. 2023, №2 (52). S.12-24.

DOI 10.34132/mspc2025.01.12.03

Olena Drozd

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF BETRAYAL IN SITUATIONS OF MILITARY CONFLICTS

The thesis reveals the phenomenon of betrayal as a socio-psychological phenomenon. It has been found that betrayal is a process that takes place in a couple, but affects many people: both partners, the people with whom they cheated, friends and relatives who remain close and have to take sides. The author reveals that women and men do not cheat on their partners without a reason - there must be a reason for this.

The psychological factors of betrayal in situations of military conflicts are identified. Among the reasons for betrayal in conditions of war and uncertainty are the following: betrayal as a conscious step; betrayal as an escape from reality; betrayal as revenge; betrayal as a way of self-assertion; betrayal as a norm; betrayal as a way of resolving intrapersonal conflicts; betrayal as a way to overcome loneliness when children have long flown out of the nest; betrayal as a lack of reciprocity and the search for a new love experience.

Keywords: betrayal, war, loyalty, loneliness, stress, family, relationships.

Відомості про автора / Information about the Author

Дрозд Олена Володимирівна, канд. пед. наук, доцент без вч.зв. кафедри С4 психологія, Навчально-наукового медичного інституту ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: olenadrozd0509@ukr.net

Drozdz Olena Volodymyrivna, PhD in Education, Associate Professor without academic affiliation of the Department of C4 Psychology, Educational and Research Medical Institute of Petro Mohyla National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: olenadrozd0509@ukr.net

© О. Дрозд
02.06.2025.

Стаття отримана редакцією